

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Народний депутат України є загальнонаціональним політичним діячем, що є одноособовим повноважним представником народу та членом парламенту – посадовою особою органу законодавчої влади, який наділений встановленими Конституцією і законами України повноваженнями зі здійснення функцій Верховної Ради України та виступає одним із гарантів конституційного ладу держави [1, с. 5]. Згідно з ч. 3 ст. 7 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат відповідальний за свою депутатську діяльність перед Українським народом як уповноважений ним представник у Верховній Раді України [2]. Виконання народним депутатом України своїх обов'язків в інтересах усіх співвітчизників впливає зі змісту присяги, яку складає народний депутат України перед Верховною Радою України (ч. 1 ст. 79 Конституції України) [3].

Проте, на жаль, досі не передбачено дієвих механізмів конституційно-правової відповідальності народних депутатів у вигляді дострокового припинення їх повноважень, що перешкоджає утвердженню реального народного представництва та парламентаризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику конституційно-правової відповідальності парламентаріїв досліджували такі вчені, як: Ю. Барабаш, В. Гецько, І. Костицька, Л. Кривенко, А. Лещух, О. Мельник, В. Погорілко, І. Рижук, О. Олькіна, І. Словська, Ю. Тодика, В. Федоренко, В. Шаповал та ін.

Мета статті полягає у дослідженні конституційної регламентації інституту дострокового припинення повноважень народних депутатів України в контексті зарубіжного досвіду.

Основні результати дослідження. Конституція України передбачила конституційно-правову відповідальність народного депутата України у вигляді *дострокового припинення його повноважень за рішенням суду за невиконання ним вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності* (п. 5 ч. 2 ст. 81). Відповідно до ч. 2 ст. 78 Конституції України народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом. Так, згідно з ч. 1 ст. 3 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат не має права: 1) бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади; 2) мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі; 3) обіймати посаду міського, сільського, селищного голови; 4) займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час; 5) залучатись як експерт органами у кримінальному провадженні, а також займатися адвокатською діяльністю; 6) входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку [2].

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк з дня виникнен-

ня таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України (ч. 4 ст. 78 Конституції України). Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності регламентуються ст. 285 Кодексу адміністративного судочинства України [4].

У більшості зарубіжних держав на рівні Конституції або спеціальних законів встановлено вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Як правило, депутатський мандат є несумісним з перебуванням на публічній службі, обійманням іншого представницького мандата та здійсненням підприємницької або іншої оплачуваної діяльності. Іноді до кандидатів у депутати встановлюється ряд додаткових кваліфікаційних вимог: наявність бездоганної репутації (Ірландія, Данія), відсутність судимості за вчинення злочинів (Італія, Туреччина), платоспроможність (країни з англосаксонською правовою системою), неприналежність до королівської родини (Австрія, Іспанія), відсутність досвіду роботи в розвідувальних органах інших держав (Латвія) тощо. Встановлюється, що до парламенту не можуть бути обрані особи, які відбувають покарання за вчинення злочинів у вигляді позбавлення волі на певний строк (від 3 місяців до року). Основною метою встановлення відповідних обмежень є: а) забезпечення обрання до парламенту осіб з бездоганною репутацією, які не використовуватимуть депутатський мандат для задоволення особистих інтересів; б) розмежування бізнесу і політичної діяльності, функцій по формуванню та реалізації державної політики [5].

У конституціях багатьох зарубіжних країн закріплюється відповідальність парламентаріїв за недотримання вимоги несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Так, згідно з ч. 3 ст. 70 Конституції Албанії депутати не можуть займатися будь-якою прибутковою діяльністю, що ґрунтується на власності держави або місцевого самоврядування, а також набувати майно останніх. За кожне таке порушення за пропозицією голови Асамблеї або однієї десятої її членів Асамблея приймає рішення про направлення справи до Конституційного Суду, який вирішує питання про несумісність. Відповідно до ч. 2 ст. 71 повноваження депутата припиняються або є недійсними, якщо встановлена одна з умов непридатності або несумісності, передбачених у статтях 69 і 70, пункти 2 і 3 [6]. Згідно з п. г ч. 2 ст. 54 Конституції Грузії повноваження депутата припиняються достроково, якщо депутат обіймає посаду або займається діяльністю, несумісною зі статусом депутата [7].

У Республіці Польща конституційну відповідальність депутатів і сенаторів закріплено на конституційному рівні. Так, згідно з ч. 2 ст. 198 Конституції Республіки Польща конституційну відповідальність перед Державним трибуналом несуть депутати і сенатори в обсязі, визначеному у ст. 107. Відповідно до ч. 1 ст. 107 у встановлених законом межах депутат не може здійснювати господарську діяльність з використанням майна Державної скарбниці чи майна територіального самоврядування або відчужувати таке майно. У разі нехтування заборонами, передбаченими в ч. 1, згідно із постановою Сейму, прийнятою на пропозицію Маршалка Сейму, депутат може бути притягнений до відповідальності перед Державним трибуналом, який уповноважений ухвалювати рішення про позбавлення його мандата [8].

Повноваження народного депутата України також достроково припиняються у разі *набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього* (п. 2 ч. 2 ст. 81 Конституції України). У даному випадку наявні два самостійні правовідношення – конституційно-правової відповідальності та кримінальної відповідальності народного депутата України. У цьому випадку народний депутат порушує як норму кримінального закону, так і конституційну норму, яка зобов'язує народного депутата у своїй діяльності «додержуватись Конституції України і законів України», яка міститься у тексті присяги, яку він складає перед вступом на посаду (ч. 3 ст. 79 Конституції України).

У цьому контексті цікавим є досвід Литви, де однією з підстав припинення повноважень члена Сейму згідно з п. 5 ч. 1 ст. 63 Конституції Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 року є позбавлення його мандата Сеймом у порядку *процедури імпичменту*. Статтею 74 Конституції передбачено, що президент Республіки, голова та судді Конституційного Суду, голова та судді Верховного суду, голова та судді Апеляційного суду, а також члени Сейму *за грубе порушення Конституції або порушення присяги, або визнані винними у вчиненні злочину* можуть бути усунені з посади або позбавлені мандата члена Сейму більшістю у 3/5 голосів від загального складу Сейму. Це здійсню-

ється відповідно до процедури імпичменту, яка встановлюється Статутом Сейму. Особа, яка була усунута з посади або мандат депутата Сейму якої був відкликаний Сеймом у порядку процедури імпичменту за грубе порушення Конституції або за порушення присяги, може обіймати визначену Конституцією посаду, початок якої відповідно до Конституції пов'язаний зі складанням присяги, передбаченої Конституцією, коли з дня прийняття рішення Сейму, яким вона була усунута з посади або мандат депутата Сейму був відкликаний, минуло не менше десяти років [9].

Ще однією підставою конституційно-правової відповідальності народного депутата України у вигляді дострокового припинення його повноважень є *невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України зі складу такої фракції* (п. 6 ч. 2 ст. 81 Конституції України). У даному випадку повноваження народного депутата припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дня прийняття такого рішення (ч. 6 ст. 81 Конституції України).

Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) у 2001 році у «Зведеному висновку щодо проекту конституційної реформи в Україні» зазначила, що «пов'язування мандата народного депутата з членством у парламентській фракції або блоці порушує незалежність депутатів та могло бути також неконституційним (наприклад, щодо статей 5 і 79), маючи на увазі, що члени парламенту виступають представниками народу, а не своїх партій» (CDL-INF(2001)11, с. 2–3) [10].

У спеціальній доповіді «Про імперативний мандат і подібні практики» 2009 року, ухваленій Радою з демократичних виборів і Венеційською Комісією, зазначено, що «у жодній європейській державі, крім України, не існує імперативного мандата», а вимога стосовно того, щоб депутатам було невідомо виходити з будь-якої фракції, є «безсумнівним і кричущим порушенням європейської традиції вільного мандата парламентарів»; через те, що принцип вільного і незалежного мандата становить частину європейської конституційної традиції та є «засадничим принципом, що забороняє імперативний мандат або будь-яку іншу форму політично мотивованого позбавлення представників [народу] їхніх мандатів», він повинен «панувати як наріжний камінь європейського демократичного конституціоналізму» (CDL-AD(2009)027, §§ 11, 37, 39) [11].

Зменшення залежності членів парламенту від рішень керівних органів політичної партії, від якої було його обрано, є важливим питанням для ефективної та незалежної роботи парламенту. А тому слід підтримати пропозицію щодо необхідності виключення ч. 6 ст. 81 Конституції України, що передбачає підставу дострокового припинення повноважень члена парламенту у разі його невходження або виходу зі складу депутатської фракції (блоку) політичної партії, від якої його було обрано. Це скасує ознаку «імперативності» мандата члена парламенту та сприятиме дотриманню концепції вільного депутатського мандата як сталої європейської практики демократичних держав. Водночас виключення такої підстави з Конституції України забезпечить від можливої дестабілізації роботи парламенту та створення підстав для фактичного скасування результатів виборів, шляхом масового «виходу» з фракцій, що призведе до неповноважності законодавчого органу [12].

Деякі конституції зарубіжних країн передбачають як самостійну підставу дострокового припинення повноважень депутата *невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків*. Так, відповідно до ст. 123 Конституції Алжиру Регламент Народних національних зборів і Ради нації Республіки Алжир повинні містити положення про обов'язок ефективної участі їх членів у роботі комітетів і пленарних засідань під загрозою застосування санкцій у разі відсутності [13]. Відповідно до ч. 2 ст. 71 Конституції Албанії повноваження депутата припиняються або є недійсними, коли він відсутній на Асамблеї більше шести місяців поспіль без поважних причин [6]. Згідно з ч. 2 ст. 54 Конституції Грузії повноваження депутата припиняються достроково, якщо депутат не бере участі в роботі Парламенту протягом чотирьох місяців без поважних причин [7]. Подібні норми також містяться у конституціях Вірменії, Мальти, Туреччини, Казахстану та ін. Вони зазначають, протягом якого строку парламентарій не був присутній без поважних причин на засіданнях парламенту або не брав участі у його роботі у певних формах. Питання про дострокове припинення повноважень депутата вирішується парламентом більшістю голосів від його загального складу.

У Грузії таке рішення Парламенту може бути оскаржено до Конституційного суду (ч. 2 ст. 54 Конституції Грузії).

Відповідно до ч. 3 ст. 84 Конституції України голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом особисто. Положення ч. 3 ст. 84 Конституції України щодо здійснення народним депутатом України голосування на засіданнях Верховної Ради України означає його безпосереднє волевиявлення незалежно від способу голосування, тобто народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України. Порухення встановленої Конституцією України процедури ухвалення законів та інших правових актів Верховною Радою України є підставою для визнання їх неконституційними (ч. 1 ст. 152 Конституції України)» [3].

У серпні 2019 року Президентом України Володимиром Зеленським було внесено і визначено як невідкладний для позачергового розгляду Верховною Радою України проект Закону про внесення змін до ст. 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027 від 29 серпня 2019 року). Метою запропонованих законопроектів було забезпечення парламентської дисципліни та удосконалення переліку підстав і механізму дострокового припинення повноважень народних депутатів України. Зокрема, пропонувалось доповнити ч. 2 ст. 81 Конституції такими підставами для дострокового припинення повноважень народного депутата України, як: *встановлення судом факту неособистого голосування* народним депутатом України у Верховній Раді України, тобто голосування народним депутатом України замість іншого народного депутата України або надання народним депутатом України можливості проголосувати замість нього іншому народному депутату України, – з моменту набрання законної сили рішенням суду про встановлення такого факту; а також *відсутності його без поважних причин на третині пленарних засідань Верховної Ради України та/або засідань комітету Верховної Ради України, членом якого він є, протягом однієї чергової сесії* [14]. Проте у своєму Висновку від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 Конституційний Суд України визнав законопроект таким, що не відповідає вимогам ч. 1 ст. 157 Конституції України, та таким, що відповідає вимогам ч. 2 ст. 157, ст. 158 Конституції України [15].

Отже, попри серйозні виклики та проблеми, які виникають у процесі законодавчої діяльності внаслідок неособистого голосування та систематичної відсутності народних депутатів без поважних причин на пленарних засіданнях Верховної Ради України, в Конституції України відповідальність за невиконання своїх обов'язків народним депутатом України не передбачено, натомість така норма з'явилась у грудні 2019 року в Законі України «Про статус народного депутата України», ст. 39 якого передбачає, що за невиконання своїх обов'язків народний депутат України несе відповідальність, установлену законом. Також Регламент Верховної Ради України було доповнено ч. 7 ст. 37, відповідно до якої порушення народним депутатом установлених законом вимог щодо особистого голосування зумовлює відповідальність, установлену законом. Згідно з ч. 6 ст. 51 Регламенту у разі виявлення факту порушення вимог щодо особистого голосування застосовуються процедури, передбачені ч. 3 ст. 47 цього Регламенту [16]. Значною мірою такі новели в парламентському законодавстві створювали правові умови для розвитку інституту конституційно-правової відповідальності народних депутатів України за порушення вимог щодо особистого голосування, враховуючи ступінь їх суспільно-політичної значущості.

Тоді ж ст. 364² було доповнено Кримінальний кодекс України, яка закріпила кримінальну відповідальність за неособисте голосування народного депутата України. Так, умисне здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України (неособисте голосування) – карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17].

Криміналізація здійснення народним депутатом України голосування замість іншого народного депутата України обґрунтовувалася насамперед «відносною поширеністю і типовістю цього діяння», а також тим, що «порушення народними депутатами України обов'язку щодо особистого голосування суперечить природі закріпленого в Конституції України представницького мандата народного депутата України, за допомогою якого громадяни України реалізують своє конституційне право брати участь в управлінні державними справами і здійснюють народне волевиявлення» [18].

У цьому контексті, підтримуючи необхідність посилення відповідальності народних депутатів України за неособисте голосування та визнаючи її закріплення у Кримінальному кодексі України важливим кроком в утвердженні та захисті парламентаризму, звертаємо увагу, що відповідні положення ст. 364² Кримінального кодексу України насамперед слід розглядати у системній єдності із завданнями КК України (ст. 1) в цілому. Так, КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, *конституційного устрою України* від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Не менш важливим є і зв'язок криміналізації відносин неособистого голосування народного депутата України із завданнями відповідного розділу КК України, в якому міститься відповідна ст. 364² (розділ XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»), специфікою складів відповідних кримінальних правопорушень, а також особливостями кримінально-процесуального забезпечення притягнення відповідних суб'єктів за їх здійснення, насамперед безпосередньою ефективністю виконання своїх функцій відповідними органами, на які покладені відповідно до закону функції кримінального провадження, насамперед досудового розслідування. При цьому слід розуміти, що ще на етапі досудового розслідування фактично нівелюється та припиняється активна роль парламенту щодо розгляду відносин неособистого голосування, обмежуючись лише участю в процедурі фіксації відповідного юридичного факту.

Також слід мати на увазі також положення ст. 62 Конституції України, згідно з якою особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. До того ж важливе значення має й те, якою буде відповідна судова практика за відповідними категоріями справ, за фактом напрацювання якої лише з часом та за умовою системного розгляду низки справ, можна буде побачити адекватність та ефективність відповідного кримінального покарання. Зокрема, слід усвідомлювати, що розмір штрафу може бути нерелевантним для неособистого голосування в кожному з випадків і в цьому контексті набуває значення не просто факт порушення норм Регламенту Верховної Ради України, але й інші обставини, що підлягають доказуванню. Поряд з цим не можна оминати увагою й аспект суспільної небезпечності такого діяння та пропорційності обмежень у кожному з випадків [19].

Виходячи з цього, насамперед слід враховувати головне функціональне призначення інституту кримінальної відповідальності за неособисте голосування як інструменту для позбавлення депутатського мандата, принаймні на період до внесення відповідних змін до Конституції України. В умовах сучасних правових реалій, така міра відповідальності на практиці має справляти безпосередній реальний вплив на досягнення поставленої мети, оскільки від характеру викладу норми (матеріальний аспект) та процесуального забезпечення її реалізації (процедурний аспект), залежить ефективність її застосування на практиці.

Підтвердженням тому є перший в історії випадок повідомлення про підозру у «кнопкодавстві» народному депутату України, справу про неособисте голосування якого Державне бюро розслідувань направило в суд. Так, на пленарному засіданні Верховної Ради України, 21 лютого 2020 року, позафракційний мажоритарник із Закарпаття В. Поляк неодноразово вдавався до неособистого голосування за поправки до проекту закону щодо обігу земель сільськогосподарського призначення. Це перший зафіксований Рухом «ЧЕСНО» випадок «кнопкодавства» у Верховній Раді, який стався після набрання чинності законом про криміналізацію неособистого голосування [20]. Щодо народного депутата В. Поляка було відкрито кримінальне провадження та відбулося кілька засідань суду. Проте рішення до цього часу не прийнято. Причому сам депутат не визнає себе винним у неособистому голосуванні [21].

До того ж слід розуміти та адекватно оцінювати не лише причини та наслідки неособистого голосування, а також моделювати різні алгоритми відповідальності за такі конституційні делікти, а краще намагатися запроваджувати ефективні цифрові технології, які в принципі б взагалі унеможливили неособисте голосування депутатів парламенту. Принаймні аргументація, що

«необхідність реагування на випадки неособистого голосування саме кримінально-правовими засобами пояснюється тим, що інші засоби запобігання або впливу на це негативне явище є неідеальними» [18] в умовах сучасної цифрової революції та глобальних діджитальних змін, особливо на фоні гасел про «державу в смартфоні», не є переконливою. «Справа не в людях, справа у системі. І можете вважати мене наївним мрійником, але ми хочемо зробити державу у смартфоні, уряд у смартфоні», – зазначав Президент України В. Зеленський, виступаючи на iForum – 2019 у Києві з презентацією «Гарант інновацій: створюємо майбутнє разом» [22]. Підтвердженням цього стало запровадження у Верховній Раді України з 2 березня 2021 року сенсорної системи для запобігання неособистому голосуванню («сенсорна кнопка»), яку намагалися ввести в дію ще з 2008 року.

Зазначене дає підстави для песимістичного висновку про переважно політично-превентивний і декларативний характер криміналізації інституту неособистого голосування народних депутатів України, аніж про її реальне правове, особливо конституційно значуще підґрунтя та реальність застосування на практиці. Принаймні запровадження та застосування мір кримінальної відповідальності за неналежне виконання народними депутатами України своїх обов'язків, у тому числі у формі неособистого голосування, не повинно підміняти або взагалі виключати їх конституційно-правову відповідальність, головним функціональним призначенням є негативна оцінка протиправних дій влади. Адже це передусім відповідальність органів публічної влади та їх посадових осіб перед народом за неналежну реалізацію тих владних повноважень, які народ як єдине джерело влади їм передав.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України актуалізувало питання участі проросійських сил у діяльності органів державної влади, в тому числі й у Верховній Раді України. Адже навіть у разі заборони антиукраїнської політичної партії в судовому порядку, деякі її члени продовжують здійснювати свою діяльність. Тому автори Концепції парламентської реформи «Україна після перемоги». Бачення України 2030 пропонують розширити випадки дострокового припинення повноважень членів парламенту. Зокрема, доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 81 Конституції України, передбачивши додаткову підставу дострокового припинення повноважень членів парламенту у разі заборони діяльності політичної партії в судовому порядку [12]. Подібну норму містить ч. 1 ст. 160 Конституції Португальської Республіки, згідно з якою депутати втрачають свій мандат у випадку, якщо вони визнані винними в участі в організаціях, які є расистськими або сповідують фашистську ідеологію [23]. Поки що згідно з ч. 5 ст. 60 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» у разі заборони судом політичної партії, яка сформувала у Верховній Раді депутатську фракцію, така депутатська фракція після набрання судовим рішенням про заборону політичної партії законної сили оголошується Головою Верховної Ради України розпущеною. У разі затвердження Президентом України рішення Ради національної безпеки і оборони України про зупинення діяльності політичної партії, яка сформувала у Верховній Раді депутатську фракцію, діяльність такої депутатської фракції зупиняється з моменту оголошення про це Головою Верховної Ради України, а народні депутати, які входять до складу такої депутатської фракції, є позафракційними. Зупинення діяльності депутатської фракції має наслідком зупинення її прав (ч. 6 ст. 60) [19].

Висновки. Удосконалення інституту конституційно-правової відповідальності народних депутатів України, процедурно-процесуальної регламентації її підстав і санкцій, насамперед дострокового припинення їх повноважень, залишається актуальним питанням конституційної теорії та практики. Наразі недостатньо чітко визначеними у законодавстві України є підстави дострокового припинення повноважень народних депутатів України. Водночас саме цей вид конституційно-правової відповідальності є ефективною гарантією конституційного ладу, представницької демократії та функціонування парламентаризму. Безумовно, конституційно-правова відповідальність народних депутатів України, особливо у вигляді дострокового припинення їх повноважень – це складна конституційна процедура. Але наявність відповідних чітких і детально регламентованих процедур мінімізуватиме проблеми конституційного правокористування та правореалізації.

Саме за таких умов можна говорити про ефективність застосування санкцій конституційно-правової відповідальності, у тому числі й щодо народних депутатів України, а через це – створити конституційні та політико-правові передумови для формування дієвої системи відповідального правління, здатного мінімізувати порушення Конституції та гарантувати народне представництво,

парламентаризм та функціональність парламенту – Верховної Ради України. Без цього парламентаризм залишатиметься номінальним конституційним феноменом, а конституційно-правовий статус народних депутатів України – фрагментарним та неефективним інститутом конституціоналізму та конституційного права.

Список використаних джерел

1. Григорук Н. Г. Конституційно-правовий статус народного депутата України: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Київ, 2004. 21 с.
2. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) від 7 липня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-98#n54>
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
5. Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України. Інформаційно-аналітичне дослідження. Лабораторія законодавчих ініціатив. Програма сприяння парламенту України університету Індіани США. *Часопис Парламент*. 2006. № 2. С. 27. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2006/01/2006_2.pdf
6. Constitution of the Republic of Albania. Translated under the auspices of OSCE – Albania. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/2/41888.pdf>
7. Constitution of Georgia. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/30346/33/en/pdf>
8. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
9. The Constitution of the Republic of Lithuania. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/079fcad0cf8711ecb69ea7b9ba9d787b?jfwid=b454lz9dz>
10. Consolidated opinion on the Ukraine Constitutional reform project. Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting (Venice, 6-7 July 2001). CDL-INF (2001)11. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2001\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2001)011-e)
11. Report on the Imperative Mandate and Similar Practices adopted by the Council for Democratic Elections at its 28th meeting (Venice, 14 March 2009) and by the Venice Commission at its 79th Plenary Session (Venice, 12–13 June 2009). CDL-AD(2009)027-e. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?ref=cdl-ad\(2009\)027&lang=EN](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?ref=cdl-ad(2009)027&lang=EN)
12. Концепція парламентської реформи «Україна після перемоги». Бачення України 2030. Київ, 2023. С. 16. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Kontsepsiya_reformy_parlamentaryzmu.pdf
13. Algeria's Constitution of 2020. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Algeria_2020.pdf
14. Проект Закону про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027 від 29 серпня 2019 р.). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66262
15. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 24 грудня 2019 р. № 9-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009v710-19#Text>
16. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15, № 16–17. Ст. 133.
17. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
18. Стефанчук Р. Юридичні підстави криміналізації неособистого голосування народними депутатами. *Голос України*. 2019. 20 листопада. URL: <http://www.golos.com.ua/article/324273>
19. Черноусько М. Кримінальна відповідальність за неособисте голосування: міфи та реалії. *Український інститут майбутнього*. URL: <https://uifuture.org/publications/kryminalna-vidpovidalnist-za-neosobyte-golosuvannya-mify-ta-realiyi/>
20. Перший кримінал: нардеп Поляк кнопкодавив за землю. URL: <https://www.chesno.org/post/3835>
21. Суд іде: нардеп Поляк не визнає себе винним у кнопкодавстві. URL: <https://www.chesno.org/post/4916/>

22. Я мрію про державу у смартфоні – Володимир Зеленський. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ya-mriyu-pro-derzhavu-u-smartfoni-volodimir-zelenskij-55585>
23. Constitution of the Portuguese Republic. Seventh revision [2005]. URL: <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>

References

1. Hryhoruk N. H. Konstytutsiino-pravovyi status narodnoho deputata Ukrainy: avtoref. ... dys. kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2004. 21 c.
2. Pro status narodnoho deputata Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 17 lystopada 1992 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. № 3. St. 17.
3. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Prezydenta Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia chastyn druhoi i tretoi statti 84 ta chastyn druhoi i chetvertoi statti 94 Konstytutsii Ukrainy (sprava shchodo poriadku holosuvannia ta povtornoho rozghliadu zakoniv Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy) vid 7 lypnia 1998 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-98#n54>
4. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 6 lypnia 2005 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2005. № 35–36, № 37. St. 446.
5. Status chlena parlamentu: zarubizhnyi dosvid ta propozyzii dlia Ukrainy. Informatsiino-analytychne doslidzhennia. Laboratoriia zakonodavchychkh initsiatyv. Prohrama spriannia parlamentu Ukrainy universytetu Indiany SShA. *Chasopys Parlament*. № 2. 2006. S. 27. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2006/01/2006_2.pdf
6. Constitution of the Republic of Albania. Translated under the auspices of OSCE – Albania. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/2/41888.pdf>
7. Constitution of Georgia. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/30346/33/en/pdf>
8. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
9. The Constitution of the Republic of Lithuania. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/079fcad0cf8711ecb69ea7b9ba9d787b?jfwid=b454lz9dz>
10. Consolidated opinion on the Ukraine Constitutional reform project. Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting (Venice, 6-7 July 2001). CDL-INF (2001)11. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2001\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2001)011-e)
11. Report on the Imperative Mandate and Similar Practices adopted by the Council for Democratic Elections at its 28th meeting (Venice, 14 March 2009) and by the Venice Commission at its 79th Plenary Session (Venice, 12–13 June 2009). CDL-AD(2009)027-e. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?ref=cdl-ad\(2009\)027&lang=EN](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?ref=cdl-ad(2009)027&lang=EN)
12. Kontseptsiiia parlamentskoi reformy «Ukraina pislia peremohy». *Bachennia Ukrainy 2030*. Kyiv, 2023. C. 16. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Kontseptsiya_reformy_parlamentaryzmu.pdf
13. Algerias Constitution of 2020. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Algeria_2020.pdf
14. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do statti 81 Konstytutsii Ukrainy (shchodo dodatkovykh pidstav dostrokovoho prypynennia povnovazhen narodnoho deputata Ukrainy) (reiestr. № 1027 vid 29 serpnia 2019 roku). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66262
15. Vysnovok Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam Verkhovnoi Rady Ukrainy pro nadannia vysnovku shchodo vidpovidnosti zakonoproiektu pro vnesennia zmin do statti 81 Konstytutsii Ukrainy (shchodo dodatkovykh pidstav dostrokovoho prypynennia povnovazhen narodnoho deputata Ukrainy) (reiestr. № 1027) vymoham statei 157 i 158 Konstytutsii Ukrainy vid 24 hrudnia 2019 roku № 9-v/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009v710-19#Text>
16. Pro Rehlament Verkhovnoi Rady Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10 liutoho 2010 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. № 14–15, № 16–17. St. 133.
17. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25–26. St. 131.
18. Stefanchuk R. Yurydychni pidstavy kryminalizatsii neosobystoho holosuvannia narodnymy deputatamy. *Holos Ukrainy*. 2019. 20 lystopada. URL: <http://www.golos.com.ua/article/324273>
19. Chornousko M. Kryminalna vidpovidalnist za neosobyste holosuvannia: mify ta realii. *Ukrainskyi instytut maibutnoho*. URL: <https://uifuture.org/publications/kryminalna-vidpovidalnist-za-neosobyste-golosuvannya-mify-ta-realiyi/>
20. Pershyi kryminal: nardep Poliak knopkodavyv za zemliu. URL: <https://www.chesno.org/post/3835>
21. Sud ide: nardep Poliak ne vyznaie sebe vynnym u knopkodavstvi. URL: <https://www.chesno.org/post/4916/>

22. Іа mriiu pro derzhavu u smartfoni – Volodymyr Zelenskyi. *Ofitsiine internet predstavnytstvo Prezidenta Ukrainy*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ya-mriyu-pro-derzhavu-u-smartfoni-volodimir-zelenskij-55585>
23. Constitution of the Portuguese Republic. Seventh revision [2005]. URL: <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>

Батанова Н. М. Деякі питання дострокового припинення повноважень народних депутатів України

У статті розглядаються проблеми конституційної регламентації інституту дострокового припинення повноважень народних депутатів України в контексті зарубіжного досвіду. Досліджується вітчизняний і зарубіжний досвід закріплення на конституційному та законодавчому рівнях підстав конституційно-правової відповідальності народних депутатів та проблеми її реалізації на практиці.

Акцентується на тому, що удосконалення інституту конституційно-правової відповідальності народних депутатів України, процедурно-процесуальної регламентації її підстав та санкцій, насамперед дострокового припинення їх повноважень, залишається актуальним питанням конституційної теорії та практики. Наразі недостатньо чітко визначеними у законодавстві України є підстави дострокового припинення повноважень народних депутатів України. Водночас саме цей вид конституційно-правової відповідальності є ефективною гарантією конституційного ладу, представницької демократії та функціонування парламентаризму.

Ключові слова: дострокове припинення повноважень, конституційно-правова відповідальність, народний депутат України, парламент, парламентаризм, конституційний делікт, конституційні санкції, юридична відповідальність, механізм відповідальності.

Batanova N. M. Some issues of early termination of powers of people's deputies of Ukraine

The article deals with the problems of constitutional regulation of the institute of early termination of powers of people's deputies of Ukraine in the context of foreign experience.

The author examines the national and foreign experience of establishing the grounds for constitutional and legal responsibility of people's deputies at the constitutional and legislative levels and the problems of its implementation in practice. In particular, early termination of the powers of a deputy for failure to comply with the requirements regarding the incompatibility of the deputy's mandate with other activities; early termination of the powers of a deputy in case of entry into force of a guilty verdict against him/her; early termination of his/her powers as a result of failure to join the deputy's faction of a political party (electoral bloc of political parties) or resignation from the Verkhovna Rada of Ukraine.

The article analyzes the draft law initiatives to supplement Part 2 of Art. 81 of the Constitution of Ukraine with the following grounds for early termination of powers of a people's deputy of Ukraine: a court determination of the fact of his/her non-personal voting in the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as his/her absence without valid reasons at one third of the plenary meetings of the Verkhovna Rada of Ukraine and/or meetings of the committee of the Verkhovna Rada of Ukraine of which he/she is a member during one regular session and improvement of the mechanism of early termination of powers of people's deputy of Ukraine. The author concludes that the introduction and application of criminal responsibility measures for improper performance of duties by people's deputies of Ukraine, including in the form of absentee voting, should not replace or exclude their constitutional and legal responsibility, and the main functional purpose is a negative assessment of illegal actions of the authorities.

The author emphasizes that improvement of the institution of constitutional and legal responsibility of people's deputies of Ukraine, procedural regulation of its grounds and sanctions, primarily early termination of their powers, remains a topical issue of constitutional theory and practice. At present, the grounds for early termination of powers of people's deputies of Ukraine are not clearly defined in the legislation of Ukraine. However, this type of constitutional and legal responsibility is an effective guarantee of the constitutional order, representative democracy and functioning of parliamentarism.

Key words: early termination of powers, constitutional and legal responsibility, people's deputy of Ukraine, parliament, parliamentarism, constitutional delict, constitutional sanctions, legal responsibility, mechanism of responsibility.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-200-208